

Södertörns högskola | Interkulturell lärarutbildning mot förskola,
kombinationsutbildning. Utbildningsvetenskap C 30hp | Examensarbete
15hp | Höstterminen 2013

Jakten på de optimala lösningarna

– En vetenskaplig essä om förskollärarens
ansvar och yrkesetik

Av: Madelene Asp Lindgren

Handledare: Eva Schwarz

Title: Chasing the optimal solutions - a scientific essay on the responsibilities and work ethics of the pre-school teacher

Author: Madelene Asp Lindgren

Mentor: Eva Schwarz

Term: Fall semester 2013

Abstract

Swedish childcare has undergone radical changes in the last 15 to 20 years. It has evolved from kindergarten to pre-school, in other words, gone from simple childcare to an active learning environment with the child as the center. Official documents, such as the pre-school curriculum and other guide documents, define the role and work ethics of the pre-school teacher. In my thesis I argue that it is essential to have an ongoing and continuous discussion at pre-schools on the practical applications of these frameworks and ambitious goals.

What do you do when you simply cannot give every child the individual time they should have according to rules and regulations? How do you stay an active and present pedagogue in today's pre-school with large classes and heavy workloads? How do you establish a common professional work ethics within a pre-school so that all children are treated equally? In my scientific essay, I examine these issues based on a real-life situation: Ellen in the hallway.

A pedagogue must continuously make balanced decisions based on rules and regulations, on life- and work experience which, in many cases, contradict each other. In this context, it is important that pedagogues with more experience actively share their knowledge and experience with their colleagues. This creates a common professional ethical base that gives the individual educator knowledge and confidence which, in turn, creates a more stable, secure and consistent environment for the children.

I begin by clarifying the role of the pedagogue and what it means to be an active and present pedagogue. Furthermore, I look closely at pre-school work ethics, starting with Aristotle's virtue ethics and his theories on the links between theoretical and practical knowledge. Finally, I examine the routines at my pre-school and how they relate to the Swedish pre-school curriculum, Lpfö-98/10.

Keywords: Pre-school, the role of the pedagogue, active and present pedagogue, work ethics, practical knowledge.

Titel: Jakten på de optimala lösningarna - en vetenskaplig essä om förskollärarens ansvar och yrkesetik

Författare: Madelene Asp Lindgren

Mentor: Eva Schwarz

Termin: HT-2013

Sammanfattning

Svensk barnomsorg har genomgått radikala förändringar de senaste 15-20 åren. Den har utvecklats från att vara dagis till att bli förskola, med andra ord, gått från barnpassning till en lärande verksamhet där barnet sätts i centrum. Officiella dokument, såsom läroplanen för förskolan och övriga styrdokument definierar förskollärarens roll och yrkesetik, men det behövs en kontinuerlig diskussion på förskolan om den praktiska tillämpningen av dessa ramverk och högt ställda mål.

Hur gör man när man helt enkelt inte kan ge varje barn den individuella tid de enligt läroplanen har rätt till? Hur är man en närvarande pedagog i dagens förskola med stora barngrupper och hög arbetsbelastning? Hur etablerar man en gemensam yrkesetik inom ett kollegium så att alla barn behandlas och bemöts på samma sätt? I min vetenskapliga essä undersöker jag dessa frågor med utgångspunkt i en verklig situation: Ellen i hallen.

En pedagog måste dagligen ta väl avvägda beslut, baserat på regler och förordningar, livs- och yrkeserfarenhet, som i flera fall motsäger varandra. I detta sammanhang är det viktigt att pedagoger med längre erfarenhet delar med sig av sina kunskaper och erfarenheter. På detta sätt skapas en gemensam yrkesetisk bas som ger den enskilda pedagogen en trygghet i sin yrkesroll vilket i sin tur leder till en stabilare, tryggare och mer konsekvent miljö för barnen.

Jag börjar med att tydliggöra pedagogens roll och vad det innebär att vara en närvarande pedagog. Vidare tittar jag närmare på yrkesetik där jag utgår från Aristoteles dygdetik och hans syn på hur teoretisk och praktisk kunskap hänger ihop. Slutligen tittar jag på våra rutiner och hur jag förhåller mig till Lpfö-98/10.

Nyckelord

Förskola, pedagogens roll, närvarande pedagog, yrkesetik, praktisk kunskap.

Innehåll

En dag på förskolan.....	5
Reflektion	10
Syfte/frågeställning	13
Metod	14
Pedagogens roll	16
Närvarande pedagog.....	18
Yrkesetik och praktisk kunskap.	20
Rutiner och arbetsätt	25
Lpfö-98, från teori till praktik	26
Slutord	28
Referenslista	31

En dag på förskolan

Inte igen. Jag börjar sent idag och går i korridoren mot avdelningen när jag hör Annelies bevekande röst säga:

- Kom Ellen, så hjälper jag dig med skorna.

Jag tittar ut i hallen och ser Ellens surmulna ansikte. Hon visar tydligt att hon är sur genom att puta med underläppen, rynka ögonbrynen och stirra hårt på Annelie. Den ena skon ligger bredvid henne och den andra skon ligger i innehallen. Att kasta saker och ljudligt protestera är något hon brukar göra när hon inte får som hon vill eller inte orkar. Framförallt i hallen, när vi ska klä på oss och gå ut. Den här gången var det skorna som hon kastade men det kan vara vad som helst som finns inom räckhåll för henne. Det har blivit ett av hennes sätt att visa **hur** arg hon är.

Vi i arbetslaget har kommit överens om en strategi för att uppmuntra och att ge henne tid för att hitta lösningar tillsammans med oss. Detta för att hon inte ska ge upp så lätt. Samtidigt ska vi observera henne i olika situationer under en tid och återkoppla på nästa gemensamma reflektionstid. Dagen flyter på och barnen pratar om att de vill gå ut efter mellanmålet igen. Skönt, tänker jag. Det är soligt ute. Vi har rullande mellanmål, vi kallar det ”mellis”, och det innebär att vi bara dukar ett bord, sen kommer barnen och äter vartefter det finns plats. På det sättet får alla en chans att avsluta sin lek och plocka undan i lugn och ro. Annelie tar med sig barnen som avslutat sitt mellis ut i hallen för att klä på sig och jag tar över vid bordet. Det sitter sex barn runt bordet och småpratar. Vad härligt det är att jobba med den här åldern, 4-5 åringar är så spontana, tänker jag, medan jag lyssnar med ett halvt öra på Jacob som berättar om leken han och Johan ska fortsätta med ute. Jacob tycker om när de andra lyssnar och hans berättelse blir mer och mer tokig. Barnen skrattar. Även jag blir road av Jacobs berättelse.

- Det är jätteroligt att ni är glada, men ät upp nu så att de barn som är kvar, får komma och sätta sig, säger jag med ett skratt.

Tre av barnen dricker upp sin mjölk och går från bordet, de andra fortsätter tugga med ett leende på läpparna. Jag ropar på Ellen, Cilla och Moa som är sist kvar till mellisbordet.

- Vi har plockat undan i hela byggrummet, säger de när de kommer och sätter sig, mitt emot mig, alla tre.

- Bra, svarar jag dem samtidigt som jag håller fram brödkorgen till Moa.

När mellanmålet är avslutat sätter jag mig på den lilla rullpallen i hallen för att hjälpa dem som vill och se till att alla får på sig rätt kläder. Det är höst och ganska svalt ute, trots solskenet. Enligt mig så är rätt kläder idag överdragsbyxor, tröja, jacka och gärna stövlar. Det är fuktigt i sanden. Dörren är uppställd och en svag vind bildas i hallen av korsdraget. Jag hör någon ropa nej ute på gården och samtidigt börjar någon att gråta. Strax efter kommer Annelie in i hallen med en av killarna som fått sand i ögonen. Han är ledsen.

- Jag trodde det skulle bli lugnt om vi gick ut, men där bedrog jag mig, säger hon med lite skämtsam sarkasm.

När hon hjälpt honom går de ut igen. Jag ser några från de andra avdelningarna och konstaterar att de också är på väg ut. Det kanske är lättast så, med tanke på att all personal inte är på plats. Just idag är flera kollegor borta. Jag känner mig stressad när jag hör ljudet av alla barn som redan är ute på gården. Mina tankar avbryts när Cilla lägger sin mjuka hand på min arm och säger att hon har försökt själv, men behöver hjälp med gummisnodden under stöveln. Jag hjälper henne med resårbandet som sitter längst ner på överdragsbyxorna. En bra liten detalj som ser till att byxkanten sitter stadigt utanpå stövlarna, men som på vissa plagg är så stum och kort att det även för mig är en kamp att få till.

- Madde, måste jag ha överdragsbyxorna, frågar Moa och avbryter mina tankar.
- Jaa, det är kallare ute än vad det ser ut och det är fortfarande fuktigt i sanden, svarar jag. Jag märker att Ellen reagerar på mitt svar till Moa. Hon förstår nog att även hon bör ta på sig överdragsbyxorna.

Moa och Cilla är snabba med kläderna och sätter på sig överdragsbyxor, stövlar och jacka utan frågor eller invändningar. I samma stund som de är klara för att gå ut, så stampar Ellen i golvet, förmodligen för att jag ska se hur arg hon är. Jag tittar på henne och frågar om hon hittat sina byxor under alla kläder som hänger på kroken.

- Nej, säger hon argt.

Hon korsar armarna över bröstet och tar på sig den sura minen. Jag skrattar lite inombords när jag kommer att tänka på sången ”Sudda, sudda, sudda, sudda bort din sura min...”. På vår reflektionstid i förrgår pratade vi ju just om bland annat Ellen och kom överens om att

uppmuntra och ge henne tid att hitta lösningar tillsammans med oss. Nu försöker jag att inte bry mig om hennes sura min utan säger så glatt jag kan, att vi kan titta tillsammans på hyllan.

– Jag tänker inte ha dem, säger hon bestämt.

Jag hör att det har uppstått en ny konflikt ute på gården och nu börjar jag inse att jag förmodligen inte kommer att kunna ge henne den tiden hon behöver. Men än så länge pratar vi utan skrik eller gråt. Jag börjar förklara igen att det är kallt och att vi inte vill att hon ska bli sjuk. Samtidigt som jag avslutar meningen så slår det mig att det här är sådant som hon får höra flera gånger i veckan. Till och med jag börjar tröttna på att förklara allt om och om igen. Jag undrar hur mycket hon lyssnar eller hör hon bara bla bla bla? Trodde inte att jag var en sådan som låter som en CD-skiva med hack i. Är inte jag lite bättre än så, tänker jag. Tydligt inte. Varför är det då viktigt för mig att hon gör detta själv? Till och med jag har tappat tråden i detta.

Samtidigt som jag känner att jag inte kommer att kunna ge Ellen så mycket mer tid så sticker Annelie in huvudet i hallen och säger att jag behövs ute på gården. Det irriterar mig att det är jag som nu sitter i situationen i hallen, med Ellen. Såg inte Annelie att vi kommit ganska långt, utan överdriven ilska idag? Vi har ju bestämt att ge Ellen tid! Om jag klär på henne nu, så tappar vi ju hela poängen med den strategi som vi kommit överens om. Jag är väl medveten om att vi har en stor gård som inte är lätt att ha uppsikt över om det är för få vuxna ute, men jag vill verkligen avsluta detta med Ellen. Jag vill lyckas med att få med en glad Ellen ut, med rätt kläder på. Det vill säga, kläder efter väder. Det skulle kännas sååå skönt.

Mitt uppdrag är faktiskt att möta varje individ där den befinner sig, tänker jag för mig själv. I nästa sekund inser jag att det är tur att jag inte sa det där högt, för jag låter som en riktig moralant. Men det ligger ändå lite sanning i det hela. Jag **är** skyldig att möta varje individ! Hur bemöter jag egentligen Ellen?!

Nu har vi suttit i hallen i en kvart och hon har kommit med flera olika anledningar till varför hon inte kan, orkar eller vill klä på sig. Det är allt från växtvärk i benen, till att hon inte kan röra sig i överdragsbyxorna och att hennes nya strumpbyxor inte syns under. I viss mån kan jag förstå att överdragsbyxorna inte är det mest bekväma plagget, men de skyddar lite mot vätan och sen ska jag tillägga att det är väldigt praktiskt för oss pedagoger. Vi slipper sopa upp all sand som annars skulle fastna på ”innebyxorna”. Min tanke fortsätter. Är det verkligen så viktigt att hon har byxorna på sig idag eller skulle jag kunna svara henne att

”självklart så måste dina fina strumpbyxor synas, ta jackan och skorna bara. Vi kan torka kläderna i torkskåpet sen!” Det här är bevisligen viktigt för henne, annars tror jag inte att hon skulle vilja dra ut på tiden när hennes kompisar redan är klara och ute. Ju mer jag tänker på det, desto mer nyfiken blir jag på varför Ellen agerar som hon gör och hur vi skulle kunna göra istället.

En obehaglig känsla av stress smyger sig på mig när jag hör att mina kollegor har fullt upp ute på gården och därför ger jag efter för Ellen.

- Kom Ellen så hjälps vi åt med kläderna, säger jag och hon kommer och sätter sig i mitt knä.

Jag tar på henne tröjan, överdragsbyxorna och stövlarna. Hon säger ingenting, protesterar inte, men hjälper heller inte till själv. För att rädda mitt eget ansikte, tror jag, så säger jag:

- Se vad snabbt det gick när vi hjälptes åt!

I samma ögonblick som jag säger detta, hör jag hur fånigt det låter och reflekterar genast över varför jag sa så över huvud taget. Skönt att ingen annan hörde! Tänk om jag istället från början hade sagt ”Självklart så måste dina fina strumpbyxor synas” då hade nog vår stund i hallen blivit helt annorlunda. Då tror jag att hon hade känt sig väl bemött och jag hade varit nöjd med hur jag bemött henne.

Nästa gång ska jag ändra strategi, tänker jag och kanske prova med att fråga henne, och hennes kompisar, i god tid innan vi ska gå ut, om vad de tycker är lämpliga kläder just den här dagen och om det är något som de vet redan nu att de behöver hjälp med. Förbereda henne bättre. Jag får inte glömma att berätta om mina tankar och denna nya idé för mina kollegor, tänker jag.

När alla barn är ute går jag till garderoben för att hämta mina egna överdragsbyxor och vindjackan. Att frysa är något av det värsta jag vet. Jag noterar att det blir tomt i garderoben när jag tar ut mina kläder och på den nu tomma väggen syns bara våra namn ovanför våra krokar. Förutom mitt namn så läser jag Annelie och Mia. Just det, Mia ska på kurs hela dagen imorgon, kommer jag på. Undrar vem som täcker upp för henne, tänker jag samtidigt som jag drar upp vindjackans dragkedja högt under hakan. När jag kommer ut på gården ser jag Cilla, Moa och Ellen som leker under den stora lönnen i borte änden av gården. Jag märker att

Ellen ser glad ut. Scenariot som utspelades i hallen för bara några minuter sedan, har inte lämnat något synligt spår.

Nästa morgon möter jag en ung, blond, liten och nätt tjej innanför dörren till avdelningen.

- Hej, jag heter Jossan, eller Josefin egentligen men jag kallas för Jossan. Jag ska jobba istället för Mia idag.
- Hej, vad roligt, välkommen, svarar jag och presenterar mig. Jag kan inte riktigt peka på vad det är men jag får en bra känsla i magen. Det liksom bara bubblar positiv energi om henne.

Efter våra aktiviteter denna morgon så tar jag med mig de första barnen som är klara och går ut. Vädermässigt ser det likadant ut som igår, soligt men lite småkyligt. Början på hösten helt enkelt.

Efter en stund ser jag att nästa gäng sitter i hallen. Jag ser bara att det rör sig bakom glaset i dörren, men jag kan inte urskilja vilka det är. Det tar inte lång tid innan dörren far upp och barnen springer ut. Den första som glatt skuttar ut genom dörren och tar sikte mot leksaksförrådet är Ellen, med Cilla och Moa hack i häl. Jag står bara och tittar på henne och blir varm i hjärtat när jag ser hennes leende. Annelie kommer ytterligare några minuter senare. Hon berättar att Jossan hade hjälpt nästan alla barnen i hallen med kläderna och därför gick det så snabbt att komma ut. Det spelar ingen roll, tänkte jag. Vad enkelt hon gjorde det och alla är glada, även Ellen.

Reflektion

Det jag tar upp i min berättelse verkar till en början inte som ett stort problem men det är något som jag har stött på flera gånger i min vardag som pedagog och som kan hända i vilken situation som helst, när som helst. Många gånger känns det som om vi hela tiden brottas med tankar om hur vi ska lösa vardagen på bästa sätt. Ofta beror detta på att vi har ont om personal av olika anledningar, emellertid betyder det inte alltid att det är något negativt. Förutom vid sjukdom så kan det vara så att några kollegor ska på en kurs, som gynnar oss alla, och ger inspiration till förskolans gemensamma verksamhet. Då får vi andra hjälpas åt med barnen och det gör vi gärna. Men var går gränsen för vad vi förmår?

Mitt dilemma är hur jag ska förhålla mig i situationer där t.ex. ett barn av tjugo, inte vill följa med till skogen. Eller när alla går in för att äta lunch men två vill vara kvar ute och leka färdigt, eller som jag beskrev ovan, att någon ur personalen är på kurs. Hur mycket kan jag anpassa mig efter några få individer utan att gruppen och verksamheten påverkas negativt? Om det bara var upp till mig så skulle jag lägga den tid som behövdes på individen för att ta reda på varför det ena barnet inte vill gå till skogen och jag skulle gladeligen vara kvar ute med de två barn som vill leka färdigt, men så ser inte vår verklighet ut. Vi har sällan möjlighet att gå så långt när vi bemöter barnen, men vi önskar det. Jag önskar det. Dessa vardagsprioriteringar är inte så lätta jämt. Det är alltid något eller någon som blir förbisedd eller åtsidosatt en stund. Det känns inte riktigt bra när det sker.

Det finns stunder när jag blir frustrerad över att jag inte riktigt räcker till. Sådana stunder när man känner sig maktlös. Det är vad jag känner när jag sitter i hallen med Ellen som behöver lite mer tid och uppmärksamhet, när mina kollegor tydligt visar och säger att de behöver hjälp ute och de övriga barnen helt enkelt får reda sig själva. Ingen har hunnit lyssna och eller varit delaktig i deras diskussioner eller funderingar.

Ibland, när jag observerar barnen utan att titta på något speciellt, kan jag reflektera över deras olika strategier när de vill ha svar på frågor eller löser problem. Till exempel Andreas. Han frågar samma sak varje mellanmål: ”Får vi en mjuk och en hård smörgås?”, och jag nickar medhållande varje gång och han är nöjd med svaret. Ludvig godtar inte svaren lika lätt. Han tvekar inte att fråga ”Varför?” som ett svar på mycket av det vi säger. Han vill ha en motivering till varför det är så och vem som bestämt det. Sen är han nöjd. Så har vi Ellen som

vill bestämma själv, men inte alltid. I leken är hon väldigt tillåtande men när det kommer till kläderna, vad hon ska ha på sig, då är hon inte alls lätt att övertyga om vilka kläder som är lämpliga. Ellen har väckt många tankar hos mig. I arbetslaget har vi resonerat kring orsaken till hennes ilska, framför allt om hallsituationen vid utgång. Om det bara handlar om att hon är en stark individ, som vill markera denna styrka med att inte styras av andra, så känner jag att det är något som jag borde värdesätta och se som en tillgång i hennes personliga utveckling. Att hon är trygg hos oss på förskolan och vågar säga nej. Men beror det på motoriken eller om det är ett sätt för henne att få mer uppmärksamhet, då måste jag hitta ett sätt att stödja henne. Oberoende av vad det kan bero på, så var vi överens om att vi måste uppmuntra henne till att hitta en annan lösning än ilska, vid motgångar. Förutom vid hallsituationen och vid enstaka andra tillfällen, är Ellen oftast en glad, aktiv och fantasifull person, snart fem år gammal. Jag önskar att jag hade ett facit med den bästa lösningen på situationen.

Vilken pedagog vill jag vara? Vill jag vara en enkelriktad och trångsynt pedagog eller en kunnig, uppmuntrande, nyfiken och medforskande pedagog som vågar tänka utanför ramarna? Det handlar om på vilket sätt jag integrerar och samspelar med barnen. Det är inte alltid så lätt. Mycket beror på engagemanget i arbetslaget och kulturen på förskolan. Det finns många, både pedagoger i förskolan och föräldrar, som är negativa till de stora barngrupperna. Det är sant, grupperna är stora, men just nu så ser det ut så här. Gruppen kan bestå av tjugofyra barn på tre pedagoger och vi måste göra det bästa av situationen. Om jag litar till min erfarenhet och tror på det vi gör, då har vi mycket bättre förutsättningar att lyckas med hela gruppen. I förskolan ska vi arbeta inkluderande och det innebär att oavsett vilket behov ett barn har, tillfälligt eller mer varaktigt, så ska det arbetet integreras i samspel med andra barn, enligt läroplanen (Lpfö-98/10, s.5). Detta ställer stora krav på pedagogernas kompetens i förskolan. Vi måste ha kunskap, erfarenhet och vara trygga i vår egen roll för att kunna se individen och gruppen och för att få en positiv dynamik, där barn och vuxna samspelar i utveckling och lärande. Ellen är bara en individ som jag valt att lyfta, men alla barn har olika behov, stora som små.

I min berättelse skriver jag om en vardaglig situation där jag tittar på min roll som pedagog. Jag vänder och vrider på situationen för att försöka hitta ett sätt så jag och Ellen kan hitta en strategi tillsammans. Samtidigt som jag blir sittande med Ellen i hallen så vet jag att jag behövs ute på gården. Jag har själv stått där ute, när det är kort om personal och försökt ha koll på allt som sker, men det är omöjligt. Missförstå mig inte, vi har en gård som är helt

fantastisk. Den är stor, har bland annat många naturliga ”kojor” för barnen att leka i och det finns flera förråd med lekmaterial. En anledning som gör det svårt att ha en överblick är att förskolan är vinklad som ett V och gårdens staket går nästan runt hela huset. Jag förstår att Annelie vill att jag kommer ut så fort som möjligt. Man skulle behöva ha ”ögon i nacken” ibland. Detta gäller även inomhus. Vi har bra lokaler där miljön är uppbyggd med många små mötesplatser, flera rum i rummet. Miljön anpassas hela tiden efter barnens intressen och behov och alla förändringar som sker på avdelningen genomförs tillsammans med barnen. Fattas det personal så är det inte bara svårt, utan näst intill omöjligt att finnas där för barnen på det sätt man önskar.

En barngrupp eller avdelning är aldrig statisk, den rör sig hela tiden i olika riktningar och därför måste vi vara vakna och se vad som pågår. Det är många mål vi vill nå under Ellens sista år på förskolan och vi vill ge henne och hennes jämnåriga kamrater, så goda förutsättningar som möjligt innan de börjar skolan. Vi vill att de ska vara självgående och ta ansvar för sina saker och handlingar, men även att de ska tro på sig själva och lita på sin egen kraft. Hur ska vi lyckas med att se, höra och dokumentera barnens vardag? Hur är man en närvarande pedagog, när det är tre pedagoger på tjugofyra barn och man dessutom har flera åtaganden, utanför barngruppen, som även de ska utföras?

Var kan jag hitta hjälp och stöd? Visst har vi läroplanen som beskriver våra strävansmål och vad vi ska erbjuda. Den beskriver även arbetssättet men på ett ganska övergripande sätt. Den lämnar stort utrymme för tolkningar. Läroplanen är skriven utan några ”svängar eller vägbulor” som verkligheten är fylld av! Jag tar ett exempel för att förtydliga vad jag menar. Till exempel står det i Lpfö-98/10 under rubriken ”Förskolans uppdrag” att i förskolan ska barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen (Lpfö-98/10, s.5).

Hur ska jag aktivt kunna följa det uppdraget fullt ut med tanke på allt som påverkar runt omkring? En faktor som påverkar är att tiden inte räcker till när grupperna innehåller så många individer, en annan faktor är att jag och mina kollegor blir sjuka vi också och det finns inte alltid vikarier att tillgå.

Syfte/frågeställning

Syftet med min essä är alltså att reflektera kring vilka kunskaper och erfarenheter som är till fördel i arbetet som förskollärare och vad jag kan ta hjälp av och reflektera över i mitt beslutsfattande kring min yrkesetik i vardagliga situationer. Jag vill skapa en överskådlig bild när jag behöver prioritera vems behov som väger tyngst i situationen. Det är många jag ska ta hänsyn till, individen, kollegorna, verksamheten och chefen/ ledningen. I min uppsats vill jag lyfta problematiken när mina uppdrag och åtaganden krockar och tvingar mig att göra omprioriteringar som inte känns så bra alla gånger och som leder till etiskt problematiska beslut. Min berättelse innehåller flera olika moment som inte har med ”hallen” att göra, men som visar på dilemmat med individens olika behov. Bland annat att mina kollegor behöver mig på gården, vi är kort om personal, jag är lite stressad att snabbt komma ut och individen får stå tillbaka.

I min vetenskapliga essä vill jag utforska vilken inverkan jag har på situationen och vad som är grunden för Ellens agerande. Jag ska försöka komma närmare ett svar om varför det blir så här och på vilket sätt jag kan tänka kring detta. Vad beror situationen på? Stora grupper, mitt bemötande eller att individen får för lite tid och kanske känner sig osedd? Kan vi ändra våra rutiner så de passar vår barngrupp bättre, med det behov som den har just nu? Kan läroplanen för förskolan hjälpa mig i mitt sökande efter lösningar för att göra hallsituationen mer positiv? Min önskan om hur jag skulle vilja göra och de förutsättningar jag har, är ibland väldigt långt isär. Min tanke är att titta närmare på individen i hallsituationen, men framförallt ska jag reflektera kring min roll i det hela, utifrån olika vinklar. Hur kan jag bli en bättre pedagog? I ett försök att besvara detta har jag formulerat tre övergripande frågeställningar som jag kommer att fördjupa mig i:

- Vilken roll har jag som pedagog på förskolan i förhållande till individ, grupp och kollegor, i vardagliga situationer som jag beskriver i min berättelse?
- Vilka yrkesetiska problem skapar vissa rutiner och situationer på förskolan som exempel påklädning?
- Vilket stöd ger läroplanen, kan den hjälpa mig att hitta en strategi på mitt dilemma? Hur ska jag tolka läroplanen för förskolan i mitt praktiska arbete med grupp och individer?

Metod

Min vetenskapliga uppsats skriver jag i essäform av den anledningen att det gynnar sökandet efter svar på mina frågeställningar. Jag kan reflektera över det jag återberättat i texten. Genom att skriva ner dilemmat på ett papper kan jag lägga det ifrån mig, för att sedan komma tillbaka och reflektera över situationen med andra ögon och på en armlängds avstånd. För mig blir skrivandet ett sätt att bryta ner händelsen i mindre och mer hanterbara bitar. Jag kan titta på en sak i taget och vara mer grundlig i min reflektion. Detta tar Maria Hammarén upp i boken *Skriva - en metod för reflektion*. Hon skriver att metoden kan användas till både reflektion och för att synliggöra erfarenhetsgrundad kunskap (Hammarén 2005, s.27-28).

När jag skriver i essäform låter jag mina tankar kring en situation gå direkt från pennan till pappret och jag kan ta vara på och reflektera kring och kritiskt granska mina erfarenheter och den praktiska kunskap som jag har. Det är ingen kunskap som jag kan skriva ner i ett CV eller berätta om på en anställningsintervju, men den syns i mitt sätt att handla som pedagog. Essäformen har utvecklats på Centrum för praktisk kunskap på Södertörns högskola och den innebär att man medvetandegör och utforskar sitt yrkeskunnande genom sitt eget skrivande. En anledning till att skriva i essäform är att sätta ord på och synliggöra den tysta kunskapen man har. Tyst kunskap är allt det som vi kan eller har lärt oss av erfarenhet men som vi inte tänker på att vi gör (Jonna Bornemark & Fredrik Svenaeus, 2009).

Jag kommer att lyfta en fråga som jag upplever som snärjig och som det inte finns något enkelt svar på. Med detta vill jag säga hur viktigt det är att ta hänsyn till att människor/barn är olika, så det är inte alls säkert att samma lösningar och strategier fungerar i alla grupper. Essäformen, med utgångspunkt i min berättelse, lyfter fram det individuella, en specifik situation med ett specifikt barn, en situation som jag har upplevt själv och som berört mig.

Jag har aldrig skrivit dagbok eller liknande när jag var yngre och när jag skulle skriva berättelser i skolan så hade jag det inte lätt. Att skriva har aldrig intresserat mig. Det som väckte mitt intresse för skrivandet var en utbildning i pedagogisk dokumentation som jag gick för några år sedan. Då först insåg jag vikten av att skriftligt kunna fånga en händelse eller situation på papper för att sedan reflektera över det som var nedskrivet med friska ögon, tillsammans med barn och kollegor. Det är när man skriver i klartext, utan att förpacka budskapet i vackra ord som man kan reflektera kring den kunskap som är erfarenhetsbaserad (Maria Hammarén 2005, s.18). När jag skrivit ner mitt dilemma och min berättelse har jag

möjlighet att titta på den med andra ögon och från olika utgångspunkter. Jag kan också låta någon annan ta del av den, för att få en mer objektiv syn på situationen. När jag läser och tar till mig forskningslitteraturen blir det tydligt för mig att pedagogisk dokumentation och att skriva i essäform egentligen är två liknande reflektionsformer. Det är två sätt att reflektera, men det som skiljer dem är att pedagogisk dokumentation synliggör lärande hos barnet. Essäformen i sin tur synliggör mitt eget lärande och agerande. Jag observerar och dokumenterar barnen i olika situationer för att se hur jag kan utmana dem och utveckla miljön vidare. När jag skriver i essäform så ser jag på mina vardagliga dilemman med nya ögon och jag kan finna fler alternativa lösningar på situationer. Det är i mina reflektioner som jag kan se till att min vardag inte blir en slentrian av rutiner utan syfte och att det ofta finns många sätt att se på saken.

Att skriva är att undersöka, skriver Jo Bech-Karlsen i sin bok *Jag skriver, alltså är jag* (s.13) och han har bland annat fått inspiration av Maria Hammaréns (2005) bok. Det har varit till stor hjälp för mig, i mitt skrivande, att använda dessa två författare eftersom de förklarar hur jag kan dra fördel av min text. Båda författarna beskriver metoden att skriva på ett relativt enkelt sätt. Deras sätt att skriva gör det lätt för mig att förstå hur jag ska skriva, genom att de delar med sig av sina erfarenheter. Bech-Karlsen, som i sin inledande yrkeskarriär som journalist, fick börja med att skriva korta notiser. Hammarén, som också är journalist, började sin skrivkarriär redan som liten när hon skrev dagbok. Det handlar om erfarenhet, vill jag bli duktig på att skriva så måste jag skriva mycket, ofta och gärna tillsammans med andra. Detta för att få feedback på min text. Lite likt det arbete som jag gör när jag skriver min uppsats, min text går fram och tillbaka mellan mig och min mentor flera gånger under denna delkurs. Förutom min mentor så har även mina kurskamrater berikat min text. Jag har inget intresse av att bli författare men jag kan definitivt se fördelen i att definiera problematiken med hjälp av det skrivna ordet. Det behöver inte bli en uppsats för att man ska få förståelse och få syn på alla tänkbara alternativ som oftast finns.

Det är mina tre frågeställningar som ligger till grund för mitt skrivande och dessa går hela tiden in i varandra som t.ex. Läroplanen för förskolan, som finns med i alla frågor. I mitt sökande efter svar kommer jag att fördjupa mig i de områden som jag tycker är viktigast. Till en början kommer jag att fördjupa mig i pedagogens/förskollärares roll och åtaganden. Vilken utbildning och vilka personliga egenskaper som behövs och är till fördel för att klara de åtaganden vi har från bland annat Lpfö-98/10 och de förväntningar som chef och ledning har. Genom att vända och vrida på situationen ska jag försöka se vad forskningslitteraturen

säger om individen och gruppens behov, bland annat ur en yrkesetisk synvinkel och med Läroplanen för förskolan. Jag kommer också att försöka ta läroplanen från teori till praktik. Försöka tolka hur pedagogen, enligt Lpfö-98/10, ska agera i t.ex. situationen i hallen, med kollegor och grupp, med våra åtaganden och strävansmål. Vilka mål kan jag ta hjälp av i min prioritering och hur tolkar jag dem?

När jag beskriver situationen med Ellen i hallen, kommer mitt fokus att vara vilken inverkan jag har på situationen och Ellen blir mer och mer omnämnd som individen. Det är hur min närvaro och mina beslut påverkar individen och gruppen som jag tittar närmare på. Jag kommer bland annat att skriva om yrkesetik, pedagogens roll, att vara en närvarande pedagog och läroplanen för förskolan.

Mina frågeställningar kommer jag att stöta, blöta och reflektera över med hjälp av forskningslitteratur som lyfter pedagogens roll och samspelet mellan individ och grupp, men jag kommer nog att få granska mitt eget förhållningssätt och rutinerna på min arbetsplats också. Det kan kanske hjälpa mig att lösa en del problem eller åtminstone ge mig en chans att komma närmare ett förhållningssätt som fungerar bättre för alla inblandade.

När jag summerar det jag skrivit om, i slutordet, så utgår jag från vad jag själv ser, tolkar och uppfattar, alltså mina egna reflektioner. Informationen från arbetslagets tidigare diskussioner på reflektionstiden som jag har i bakhuvudet, måste också få utrymme.

Förutom mitt eget namn, så är alla namn i min text påhittade.

Pedagogens roll

I min berättelse beskriver jag en situation som gör mig frustrerad eftersom jag känner mig otillräcklig. Förutom att gruppen behöver känna att jag finns där för dem i hallen, så behövs jag av mina kollegor ute på gården och Ellen behöver min uppmärksamhet med lite extra tid och uppmuntran. Det är många faktorer som måste fungera för att vi ska få en bra verksamhet, men ibland värkar våra uppdrag och mål vara ouppnåeliga.

I boken *Små barn i förskolan*, refererar Gunilla Niss och Anna-Karin Söderström, till småbarnsforskaren Daniel Stern. Stern har framför allt försökt fånga barnets perspektiv. Han menar att allt som sker runt barnet påverkar det och att det är omgivningens bemötande och syn på barnet som är avgörande för hur barnet kommer att tro på sig själv och sin egen

förmåga (Niss/Söderström, 2006, s.28). Med andra ord det måste finnas en pedagog närvarande som har kunskap om hur och när barnet behöver stöd, uppmuntran och bekräftelse i sin utveckling. Vidare skriver Niss och Söderström om att små barn ofta vill mer än de kan och betonar att det då är avgörande för barnets uppfattning om sin egen förmåga att vi pedagoger är där och stöttar, när det behövs (Niss/Söderström, 2006, s.65). Deras fokus är på det lilla barnet i förskolan, men min erfarenhet säger mig att det gäller alla barn i förskolan. Naturligtvis är behovet av stöd och uppmuntran individuellt, men att få ett uppmuntrande ord eller bekräftelse på sin kunskap, från en vuxen eller kompis, är också ett viktigt stöd. Det här får mig att tänka på hur jag bemöter och tilltalar Ellen när vi sitter med alla kläder i hallen. Jag behöver visa Ellen att jag inte är ”en elak häxa” som vill tvinga på henne kläder och vill istället att hon ska se mig som en tillgång för henne. En vuxen som står på hennes sida och som har en pedagogisk tanke i situationen. Jag vill att hon ska förstå varför jag vill att hon ska ha överdragsbyxorna på sig denna dag. Det är inte meningen att hon ska känna sig kränkt när hon inte får visa sina strumpbyxor utan min önskan är att hon känner att jag är en vuxen som bryr sig om henne. Under mina år i yrket har jag sett hur pedagoger löst liknande dilemman på olika sätt. Men... med åren har jag också kommit fram till att den bästa lösningen har varit tid, tålmod, uppmuntran och god kommunikation mellan pedagog och barn.

Boken *Att återerövra yrkesrollen* är skriven av Christina Wallskog (2011). Wallskog berättar inledningsvis att syftet med boken är dels att bekräfta förskollärare i deras profession men också att väcka nya tankar om hur de kan gå vidare i sin egen utveckling. Den lyfter också det ansvar som ligger på förskolläraren, i den förväntade kvalitetsutvecklingen som är läroplanens strävansmål (Wallskog, 2011). Läroplanen för förskolan säger inte vilket resultat som ska uppnås, däremot i vilken riktning man ska arbeta (Lpfö-98/10).

Enligt min erfarenhet så måste man först och främst veta vem man är som pedagog och veta vilket uppdrag man har. Utan detta kan man inte utföra förskolläraryrket på ett bra sätt. Vet man sina styrkor och svagheter kan man bättre bidra till utvecklingen. I boken *Lyssnandets pedagogik* skriver Ann Åberg och Hillevi Lenz Taguchi om deras erfarenheter kring ett projekt om demokratisk pedagogik på förskolan men också mycket om vilken makt vuxna har och hur mycket de vuxnas förhållningssätt påverkar barnens vardag. Åberg och Lenz Taguchi hade stora diskussioner i arbetslaget för att veta hur de skulle förhålla sig till varandra och de såg att både barn och vuxna behövde träna på att reflektera tillsammans. Projektet visade vikten av tydlighet och hur viktigt det är att sätta gränser för vad de kunde eller inte kunde gå med på. En stor utmaning var att bjuda in barnen till delat ansvar för

vardagen i förskolan. Boken är väldigt relevant eftersom den berör frågan om barns inflytande. De skriver om hur och när barnen kan påverka sin vardag och när är det vuxnas ord och ansvar som måste styra (Åberg/Lenz Taguchi, 2005, s.66). Denna dag som min berättelse handlar om var det för få pedagoger på plats. Jag var tvungen att fatta ett beslut till kollektivets fördel. Därför kunde inte Ellen påverka situationen just då.

Närvarande pedagog

För att vara en pedagog i samspel med barns lärande, behövs kunskap om hur barn tänker när de lär sig. För att använda den teoretiska kunskapen om barns lärande måste man vara en närvarande pedagog i praktiken. Det är svårt att definiera begreppet närvarande pedagog och det är många författare som har skrivit om detta. Dessa författaren är rörande överens om hur en närvarande pedagog bör vara för att se och uppfylla barnens behov. ”Närvarande pedagog” är ett begrepp som många använder och har samma definition om, men de har inte en gemensam benämning på begreppet.

Ann-Charlotte Mårdsjö Olsson menar att en pedagog ”som i sitt förhållningssätt tar del av barns tankar, frågor och färdigheter för att tolka deras behov har ett barnperspektiv när de genomför sitt uppdrag” är en närvarande pedagog. Hon skriver om att den vuxna måste sätta sig in i barnets värld för att se och försöka förstå hur barnet tolkar olika situationer (Mårdsjö Olsson, 2010, s. 28.).

Eva Johansson och Ingrid Pramling Samuelsson berör också begreppet ”närvarande pedagog”. De beskriver en närvarande pedagog som den pedagog som placerar barnet i centrum och har en barncentrerad handlingsinriktning. Alltså den pedagog som tar sig tid att lyssna och observera barnet och sätta igång deras tankar på ett utmanande och konkretiserande sätt, men även att det pedagogiska mötet mellan barn och vuxen ska vara ett givande och tagande. Det måste finnas både respekt och ömsesidighet mellan dem. De går djupare i sin forskning och skriver om hur viktigt det är att förstå barnet, för att veta hur man kan stödja utvecklingen och vänta in barnet så att barnet får tid till att göra kunskapen till sin egen (Johansson/ Pramling Samuelsson, 2003, s. 32-33). Författarna till båda böckerna beskriver väldigt bra om vad som fordras för att kunna se barnets utveckling, vilket förhållningssätt man bör ha. Johansson och Pramling Samuelsson skriver dessutom om barns rättigheter, att det handlar om barnet välbefinnande och att få förutsättningar för att lära och utvecklas. Jag håller med och vad jag

kan tolka från dem så hämmas barnet i sin utveckling om vi gör för mycket för barnet men även om vi gör för lite. Denna balans i vår vardag är, för mig, vad vår pedagogiska verksamhet i förskolan går ut på.

När jag första gången hörde begreppet ”närvarande pedagog” och vad det innebar visste jag direkt att det var en sådan pedagog jag vill vara. Men att göra begreppet till mitt, var lättare sagt än gjort. Det har sakta vuxit fram tillsammans med erfarenheter jag samlat på mig. Jag har fått många tankar om hur man är en närvarande pedagog. Det handlar inte om att bara vara i rummet utan det krävs att jag integrerar med barnen så barn och pedagoger skapar en helhet tillsammans. Jag vill vara med när barnen sätter ord på alla sina känslor och se när skratten och nyfikenheten driver dem framåt i deras utveckling. För att se var gruppen är och var individerna befinner sig, så måste jag vara närvarande för att se vad som sker. Det är när jag leker, samtalar, lyssnar, utmanar och visar ett genuint intresse som jag får ut mycket av dagen och då får jag lika mycket tillbaka från barnen. Jag reflekterar dagligen på begreppet närvarande pedagog på ett eller annat sätt, om vad det innebär i olika situationer. Mitt mål är att min närvaro, mitt stöd och mina uppmuntrande ord, ska vara självklara för barnen i gruppen- att jag är deras verktyg att använda vid behov. Som när jag sitter med Ellen i hallen. Jag vill att hon ska veta att jag ser, stödjer och lyssnar på henne.

När jag sökte efter olika definitioner av begreppet ”närvarande pedagog” stötte jag på pedagogen Linda Linders bloggsida. Hennes beskrivning av begreppet var mycket träffande, hon har lyckats formulera det väldigt bra.

En närvarande pedagog är med barnen, bland barnen eller strax bredvid. En närvarande pedagog vet vad barnen leker, vilka som har vilket material, vilka som behöver stöd, vilka som behöver utmaningar. En närvarande pedagog tar ansvar och hjälper barnen att ta ansvar. En närvarande pedagog är intresserad av barnen och vad de har att säga, på riktigt. En närvarande pedagog lyssnar, har stora öron och ett stort hjärta (för ibland behöver man lyssna med hjärtat istället för med öronen) (Linders, 2009).

Linders beskrivning av att vara en närvarande pedagog är både praktiskt och poetiskt skriven, tycker jag. Den sätter ord på mina tankar. Men... hur kommer det sig att trots min kunskap och ambition så blir jag sittande i en problematisk situation med Ellen. Hon får mina ögon, öron, röst och händer när jag ser, lyssnar, pratar med och hjälper henne. Det räcker alltså inte bara med att vara närvarande. Jag måste använda alla mina kunskaper, de tysta, de kloka, de praktiska och de teoretiska.

Är jag verkligen en närvarande pedagog när jag sitter i hallen och hela mitt kroppsspråk uttrycker något annat. Ellen la säkert märke till min flackande blick, mellan henne och vad som händer på gården. Nu när jag ser tillbaka på situationen blir det ganska självklart att Ellen kände av stressen, både från mina kollegor och från mig. Oavsett vad orsaken är till hennes agerande i hallen så känner hon att jag inte lyssnar till hennes behov. Trots att jag har goda intentioner att ge henne gott om tid så kanske hon tycker det är långt ifrån tillräckligt och vem är jag att tidsbestämma hennes behov?

Enligt läroplanen för förskolan ska vi arbeta inkluderande och det innebär att oavsett vilket behov ett barn har, tillfälligt eller mer varaktigt, så ska det bemötas med respekt och i samspel med andra barn (Lpfö-98/10, s.5). Detta ställer stora krav på pedagogernas kompetens. Begreppet närvarande pedagog måste vara väl förankrat om åtagandet ska kunna uppfyllas på bästa sätt.

Yrkesetik och praktisk kunskap

Vi jobbar med människor och det sker kränkningar, därför är det av största vikt att lyfta frågan om yrkesetiken. All personal måste se och ta hänsyn till hela verksamheten i sitt beslutfattande. Som vuxen måste jag ibland ta ställning för barnen, även om det sätter mig i en obekväm och känslig situation inför mina kollegor, men det är en **yrkesetisk** skyldighet. Det händer också vid flera tillfällen i min vardag att jag måste fatta beslut som går mot min egen vardagsmoral. Beslut som jag skulle gjort annorlunda om jag inte behövde ta hänsyn till andra. Som exemplet jag gav i min reflektion, ett barn som inte vill följa med den övriga gruppen till skogen. Om jag fick, eller rättare sagt hade haft möjlighet att lösa det på ett annat sätt, så hade jag gjort det. Jag skulle ta reda på vad barnet hellre skulle vilja göra och försöka ta reda på orsaken till varför barnet inte ville följa med till skogen. Detta är sällan ett alternativ, eftersom vi måste kunna ta ansvar för alla barn när vi lämnar gården. Hur jag än tittar på mina tre frågeställningar så leder de i slutändan alltid fram till att jag måste fatta ett beslut. Som erfaren och kunnig pedagog vet jag att det finns mycket att ta hänsyn till och prioritera. Jan-Olav Henriksen & Arne Johan Vetlesen skriver att yrkesetik handlar om hur vi förhåller oss till situationen som helhet. Jag tolkar det de skriver som att för att man ska kunna ha ett yrkesetiskt perspektiv, så krävs det att man måste acceptera att alla inte har samma syn och att man själv kan ta avstånd från sin egen övertygelse (Henriksen/Vetlesen 2001, s.17).

Som förskolpedagog har man alltså ett stort ansvar för andra människor. Vi ska på alla sätt använda vårt yrkeskunnande för att utveckla förskolan, barnen och höja kvaliteten på verksamheten. Detta är samhällsförväntningar som helt klart ligger på oss. I boken *Etik i professionellt lärarskap* kan jag läsa att Lärarförbundet och Lärarnas riksförbund antog ett antal yrkesetiska principer i juni 2001. Dessa är indelade i fyra block och det innebär bland annat att eleven alltid ska vara i centrum för sitt lärande och att lärare förbinder sig till flera åtaganden i sin yrkesutövning (Irisdotter/ Paulin/ Grönlien Zetterqvist, 2009). Jag kommer ta upp de fyra blocken lite senare i texten. Dessa block beskrivs mer utförligt på Lärarnas riksförbunds hemsida (www.lararnasriksforbund.se). Det som intresserar mig i artikeln på hemsidan är de yrkesetiska punkter som ska värna om läraryrkets ställning och status, människo- och kunskapssyn. Punkterna säger hur pedagogen ska hålla dessa yrkesetiska principer levande, till exempel genom återkommande diskussioner och att med konstruktiv kritik ingripa mot sådant som inte är enligt lärarnas yrkesetik, kränkningar med mera. Motsvarigheten till dessa yrkesetiska åtaganden kan jag finna i förskolans ”Värdegrund och uppdrag”. De är inte lika uttalade eller med samma ordval som i Lärarförbundets och Lärarnas riksförbunds yrkesetik men syftet är detsamma. Min sammanfattning av styckena Grundläggande värden och Förståelse och medmännisklighet i Lpfö-98/10 är att verksamheten ska grundlägga och förankra de värden som vårt samhälle vilar på, men förskolan ska även arbeta med individens frihet, integritet och alla människors lika värde. Inget barn i förskolan ska utsättas för kränkande behandling eller diskriminering, utan arbetet ska grundas på att stärka barns empati och omtanke (Lpfö-98/10, s.4).

Det är inte lätt att kort formulera vad yrkesetik och praktisk kunskap står för. Jag skulle vilja säga att det är insikt, erfarenhet, lojalitet och sunt förnuft som ligger till grund för mina etiska ställningstaganden. Yrkesmässigt måste jag hitta en balans mellan det rätta och riktiga i kniviga situationer, alltså den lösning som är bäst för alla.

Filosofen Christian Nilsson lyfter i sin tolkning av den aristoteliska kunskapsteorin begreppet ”sofia” och koppla det till frågan om yrkesetik. Sofia kan översättas som visdom och är enligt Aristoteles något som vi människor strävar efter. För honom är det en av de högsta strävandemål vi har: inte lycka, inte pengar. Därefter presenterar Nilsson Aristoteles syn på ”fronesis” som översätts som praktisk klokskap. Fronesis är den delen av vår själ som är beräknande och övervägande, medan sofia är den visdom som styrs av människans moraliska

och etiska grund. Aristoteles menar att fronesis och sofia inte kan säras på. De är två lika delar av själen. Man kan inte skilja den teoretiska kunskapen från den praktiska kunskapen, som man har fått av sina livserfarenheter (Nilsson, 2009, s. 40). Jag kan titta tillbaka på situationen när jag sitter i hallen med Ellen. Det sätt som jag hanterade situationen på är en produkt av teoretisk kunskap och praktisk klokskap(fronesis), vilket är min tolkning av vad Aristoteles menar. Min praktiska klokskap lyser igenom när jag tar ställning till Ellen, gruppen och kollegorna. Jag vet inte om detta var det bästa handlings sättet men jag vet att jag kan prova flera andra alternativ. Som att förbereda henne bättre nästa gång vi ska gå ut. Då, kanske, det går lättare med kläderna och kanske skulle hon vara klar samtidigt som sina kompisar. Jag skulle förmodligen inte känna mig stressad eftersom mitt uppdrag var att hjälpa de sista barnen ut och mina kollegor skulle få min hjälp snabbare på gården.

När det gäller yrkesetik lyfter Nilsson fram Aristoteles tankar kring den *Nikomachiska etiken*. Mårten Ringbom, som översatt Aristoteles text *Den Nikomachiska etiken*, skriver att vi människor, för att agera i en viss situation, behöver överväga vårt vetande, vår kunnskap, vår klokskap och insikt om situationen i sig. Det räcker inte med att tänka rätt, utan man behöver också handla och förhandla rätt. Lösa problemen och inte låta dem kvarstå när man stöter på dem (Aristoteles, 1993, s.159-160). Till exempel så kan jag inte bara säga till Ellen att hon ska ha vissa kläder på sig och lämna henne där, utan jag måste motivera till varför och resonera tillsammans med henne.

Vad grundar jag då mina beslut på och hur tänker jag i mina prioriteringar? I Lärarförbundets material finns en modell med fyra olika etiska utgångslägen: personlig etik, verksamhetsetik, kollektivets etik och organisationsetik (Lärarförbundet 2013). Jag kopplar de fyra blocken till min berättelse på följande sätt:

- Personlig etik- Mitt bästa. Uppfostran och miljön påverkar vår moraliska grund. Det är familj och samhälle som ger mig ramarna för vad som är acceptabelt, rätt och fel. Som pedagog blir jag påverkad av att dessa faktorer finns. Jag vill vara nöjd med min insats och få mer tid att ostörd vara med Ellen, men hur länge skulle jag och Ellen egentligen orka sitta och leta lösningar? Om jag skulle ta den tid vi behövde i hallen så skulle jag dessutom åsidosätta mina kollegor och ansvaret för de övriga barnen. Men tittar jag på frågan i perspektivet rätt och fel så vet jag att Ellen behöver tid men det är inte försvarbart att lämna de andra i en svår situation.

- Verksamhetsetik- Elevens bästa. Den här delen förknippar jag med min berättelse där jag ser till majoritetens bästa. Jag värderade att hjälpa Ellen för att snabbare komma ut till mina kollegor och barnen på gården. Om jag bara skulle se till Ellen och hennes behov så tror jag visserligen att hon snabbare skulle se och förstå min tanke med klädernas betydelse, men hur skulle detta påverka verksamheten i övrigt?
- Kollektivets etik- Vårt (pedagogernas) bästa. Just den här dagen som min berättelse handlar om, så var vårt mål att gå ut direkt efter mellanmålet för att lättare kunna hjälpas åt med alla barnen på gården. Det fattades personal denna dag. Då blir inte lärandet och strävan efter självständighet vår prioritering, utan vi prioriterar samarbetet mellan avdelningarna för att kunna ta ansvar för **alla** barnen. Sådana dagar blir det stundvis bara ”barnpassning”. Vi har fattat ett gemensamt beslut om att gå ut och även ett beslut om hur vi ska jobba med Ellen, i denna situation, när vi är för få vuxna, så måste kollektivet gå före individen.
- Organisationsetik- Samhällets bästa. Förskolan som organisation fyller en roll i samhället som har som mål att förbereda barnet att bli en god samhällsmedborgare. I det stora hela så har vi åtaganden och strävansmål som stöd, när vi fostrar morgondagens medborgare. Om Ellen får förtroendet för vuxna redan i förskoleåldern och vet att vi finns där för henne, kommer hon lättare ta till sig och förstå vuxnas prioriteringar, samtidigt som hon litar på att vi förstår henne de gånger hon vill prioritera på annat sätt. Då kommer hon senare i livet ut i samhället med en hög social kompetens.

Om jag ser tillbaka på mitt dilemma med den här modellen som utgångspunkt, ser jag att min lösning och mitt beslut i hallen med Ellen gjordes för pedagogernas bästa, efter kollektivets etiska regelverk. Men allt hänger ihop och jag ser att det var nödvändigt. Har vi ont om personal måste ansvaret för **alla** barn gå före den enskilda individen. Hur kom jag fram till detta beslut, när jag ger efter för Ellen för att snabbt komma ut? Jo, min erfarenhet och moraliska samvete säger mig att helheten är viktigast. I detta fall säger mitt sunna förnuft att min lösning i situationen blir bäst för alla.

Yrkesetik är, för mig, att fatta beslut utifrån min praktiska kunskap och erfarenhet om vad som är rätt och fel. Den kunskap som jag har inom mig, som inte alltid är uttalad och de ställningstaganden jag tar automatiskt, utan att tänka först. Kunskap om vad som är rätt och fel har jag fått med mig under hela min uppväxt, vidare till förskola, skola och ute i samhället. Vi jobbar mycket med att få självständiga barn och barns inflytande men det finns tillfällen

när barnet måste acceptera vad den vuxna säger. Detta är en del av barnets fostran, att kunna ta till sig vuxnas beslut och lita på att de är välgrundade.

Det kan bli missförstånd mellan oss kollegor om vår barnsyn skiljer sig för mycket. I den litteratur som jag läst om yrkesetik så handlar det mycket om lärarens roll i skolan, men jag ser ingen skillnad i mitt åtagande i förskolan. Trygve Bergem skriver, i sin bok *Läraren i etikens motljus*, att lärarna i skolan har ålagts mycket av ansvaret för ungdomars utveckling. Han skriver om de olika strävansmålen i skolan och att det inte skiljer sig mot förskolans mål (Bergem, 2007, s.27). Den enda skillnaden är att förskolans mål är åldersanpassade efter förskolans pedagogiska verksamhet. Förskolans läroplan anger riktningen för vårt arbete och vilka mål vi ska sträva mot. Skolan har generella mål som alla elever skall uppnå, medan förskolan inte preciserar hur långt barnet ska komma i sin utveckling. Hur kommer det sig då att arbetet mellan förskola och skola skiljer sig så mycket? I förskolan är det vanligtvis tre pedagoger på 20 barn men när barnet börjar skolan kan det vara 25-30 elever på en pedagog. Var finns individperspektivet? Är det yrkesetiskt försvarbart att först stärka och uppmuntra individen för att sedan i skolan kräva att de kan ansvara för sin egen utveckling och uppnå givna mål? Yrkesetiskt tycker jag att vi borde ha ett mycket större samarbete mellan förskolan och skolan, vi har ju trots allt ansvar för samma barn.

Jan-Olav Henriksen och Arne Johan Vetlesen beskriver lojaliteten kollegor emellan. De menar att man inte sätter en kollega i en obehaglig situation och den lojaliteten är en anledning till att pedagogens behov sätts före barnen i vissa situationer, som när vårt ansvar för gruppen måste få gå före individen.

I detta sammanhang skriver Henriksen och Vetlesen att bara vara lojal mot sina kollegor inte betyder att man har en god yrkesetik. ”Det som är viktigt är att man utvecklar en ansvarsfull hållning till sin egen yrkespraxis”. Ställa sig frågan om vem det är som jag, som pedagog, ska sätta i fokus? Barn, kollegor eller chef? (Henriksen/Vetlesen 2011, s. 249).

Förskolan och skolan har samma grundsyn om en lärande miljö i arbete med individerna. Det ansvar som läggs på lärarna om hur och vad individerna ska tillägna sig under sin tid i förskola respektive skola kallar Bergem för ett krav på etisk omsorg. Vi ska inte bara ge dem den teoretiska ämneskunskapen, utan en stor del av ansvaret för barnens fostran ligger numera på förskola och skola (Bergem, 2007,s.27).

För att vara närvarande måste man ibland distansera sig från frågan/situationen och reflektera tillsammans med sina kollegor. På det sättet kan man hitta en gemensam lösning som är väl förankrad hos alla och verksamheten kan utvecklas. Det är först då som vi kan sätta fingret på

hur olika vi ser på samma situation, allt beroende på vilken bakgrund och erfarenhet pedagogerna har. Jag ser också hur vi med gemensamma och återkommande diskussioner kan ta vara på allas uppfattningar, för att på ett mer objektivt sätt, få ännu mer kunskap i sökandet efter den optimala lösningen i olika sammanhang.

Rutiner och arbetssätt

Förskolan är en verksamhet med många fasta rutiner så som måltider, styrda aktiviteter och utevistelse. Vi värdesätter vår uteverksamhet lika mycket som inneaktiviteterna och gör samma pedagogiska arbete kring alla aktiviteter. Detta kräver att barnen har ”rätt” kläder efter väder för att tillgodogöra sig hela vår verksamhet. Ellens föräldrar är väldigt medvetna om vilka kläder som behövs och hon har ofta flera valmöjligheter. De vet att vi utforskar på plats, det vill säga att vi går till bäcken när snön smälter på våren och att vi åker till biblioteket osv. Det pågår en pedagogisk verksamhet från öppning till stängning, på vår förskola.

Hillevi Lenz Taguchi är professor i pedagogik på Stockholms universitet. Lenz Taguchi har forskat mycket om pedagogisk dokumentation och bidragit till att den är en stor del av verksamheten på svenska förskolor. Med pedagogisk dokumentation täcks mycket av den insyn och kunskap som behövs för att vidareutveckla verksamheten för den enskilda individen och gruppen (Taguchi, 2007, s.7). På min förskola har alla pedagoger fått en kompetenshöjande utbildning i pedagogisk dokumentation. Den är ett viktigt verktyg i vår vardag. Tillsammans med kamera, videokamera, mp3, penna, papper och dator har vi alla förutsättningar att synliggöra barnens lärande. Vi observerar, integrerar, dokumenterar, reflekterar och analyserar, för att få en så klar bild av barnet och dess utveckling som möjligt. Detta arbetssätt hjälper oss att se hur vi kan anpassa verksamheten och miljön efter barnens behov och intressen. I Reggio Emilia-sammanhang kallas miljön för den tredje pedagogen (Lenz Taguchi, 2007, s.67). Den är minst lika viktig som pedagogerna och ger barnen bra möjligheter att utvecklas och få erfarenheter och kunskap på andra arenor än de som finns hemma. Arbetet genomförs med bland annat observationer, dokumentationer och intervjuer med barnen. Det insamlade materialet reflekteras gemensamt av pedagog och barn. Det blir då möjligt för barnet och även för mig som pedagog, att se var barnet befinner sig i sin utveckling. Hur barnet lär sig och hur vi kan utmana vidare.

Genom dessa observationer har jag och mina kollegor reflekterat en del över Ellen. Vi har sett hur hon kämpar med kläder när hon ska klä ut sig i leken med Moa och Cilla. Det var i samband med reflektionen som vi i arbetslaget kom på att hon ofta, i leken, kom till en vuxen och ville ha hjälp med nästan alla kläder, även de enklaste. Vi är lite fundersamma över att hon ändå är med i lekar där man klär ut sig. Hon kommer med kläderna som hon vill ha hjälp med och jag hjälper henne. Varför är det då så annorlunda när vi ska klä på oss för att gå ut? Kan det bero på mitt förhållningssätt? Hittills har vi inte, i vår reflektion, kommit fram till varför Ellen känner press när det kommer till kläderna vid utgång men inte i leken. Det finns många tankar kring detta.

Det här är en mycket kort och grov beskrivning av ett arbetssätt som jag tror att man aldrig blir riktigt färdig med. Mitt syfte med att göra denna korta beskrivning är att få fram vilket arbete som faktiskt ligger bakom t.ex. barnets portfoliopärm, underlaget för utvecklingssamtal och miljöns utveckling, men även vilken vinning vi har av att ta oss den tiden för reflektion för att se individens behov. Återigen, jag måste vara en närvarande pedagog för att lyckas med mitt uppdrag att stödja individen.

Lpfö-98, från teori till praktik

1998 förändrades det omsorgsinriktade ”dagiset” till att bli förskola med pedagogisk verksamhet och vi fick vår läroplan för förskolan som beskriver förskolans riktlinjer och vad som förväntas av oss pedagoger (Wallskog, 2011, s.12). Den reviderade läroplanen för förskolan beskriver ytterligare hur ansvaret fördelas mellan arbetslaget, förskollärare och förskolechefer. I Lpfö-98/10 har vi 30 strävansmål som vi enligt lag ska arbeta mot (Wallskog, 2011, s. 81).

Utöver läroplanen och våra övriga styrdokument så finns det så mycket mer i vår vardag som förväntas av oss. Några exempel på det vi ska göra är beställningar, revidera våra arbetsplaner, utvärdera och reflektera kring föräldraenkäternas svar för att utveckla verksamheten och sammanställa material till utvecklingssamtal med mera. Jag är jätteglad att jag får vara med och påverka min vardag och för att dessa dokument finns, men ibland undrar jag om det inte har blivit lite för många övriga åtaganden. Ett och ett så är det mesta fantastiskt bra och genomtänkt, men när allt läggs på hög så är det, för mig, inte konstigt att

det ibland kännas lite övermäktigt. Som till exempel när jag ”överger” Ellen i hallen. Jag sätter inte hennes behov först. Det är andra faktorer som blev starkare i situationen.

Vi får inte bara köra på, för då riskerar vi att tappa fokus. Det står i Läroplanen för förskolan, under rubriken Förskola och hem, vilken skyldighet vi har mot barn och föräldrar (Lpfö-98/10, s.13). Vi har en roll och ett förhållande till många personer, barn, föräldrar och kollegor med flera, detta måste vårdas och det kan både ge och ta mycket energi. Verksamheten utvecklas hela tiden, den ska anpassas och omformas tillsammans med barnen och då krävs det att vi har observerat, dokumenterat och reflekterat över barnens aktiviteter och miljön. Att vi har tittat på vad som sker, med andra ord, varit närvarande pedagoger!

För att komma närmare en lösning så bör jag bl.a. ställa mig frågan om hur jag ska förhålla mig i olika situationer? Om jag t.ex. kanske kan använda gruppen för att påverka hallsituationen. Vilket är mitt ansvar och var går min gräns för ansvaret att fostra en individ som ska fungera i samhället? Hur mycket av det vi gör går på gammal dagistradition? De vuxna bestämmer och barnen förväntas göra. En stor del i utvecklingen, de senaste femton åren, är att vi idag sätter barnet i fokus. Det är inte barnpassning längre, vilket jag tycker att det var till för inte alltför länge sedan.

Mitt uppdrag är faktiskt att möta varje individ där den befinner sig. I läroplanen för förskolan står det klart och tydligt om detta. Det står i förskolans värdegrund och uppdrag att: ”i förskolan ska barnen möta vuxna som ser varje barns möjligheter och som engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och barngruppen” (Lpfö-98/10, s.6).

Under rubriken Normer och värden står det: ”att förskolläraren ska ansvara för att varje barn får sina behov respekterade och tillgodosedda och får uppleva sitt eget värde” (Lpfö-98/10, s.8).

Det är med andra ord inte förhandlingsbart. Oavsett vilka förutsättningar jag har, så förväntas jag att göra det bästa av situationen och det är något som jag trots allt gör med stolthet. Många pedagoger i förskolan är helt fantastiska på att hitta finurliga lösningar och att samarbeta. ”Multitasking” är numera en förmåga som många pedagoger har, eller har utvecklat. Jag menar att när det gäller att hitta lösningar på näst intill omöjliga situationer så är pedagoger i förskolan fantastiska!

Slutord

Jag vill inleda mitt slutord med att göra en fråga av min titel på texten. Finns det optimala lösningar för vardagsproblematiken? För mig betyder optimal lösning den lösning som tillför mer positivt än negativt. Det som gynnar flest. Mitt svar blir både ja och nej. Ja, därför att jag, med min teoretiska kunskap, erfarenhet och kommunikation med kollegorna, kan hitta den optimala lösningen i just denna situation. Men jag måste även säga nej, av den anledningen att jag anser att så fort någon blir lidande så är det inte en bra lösning trots att den är den bästa för situationen. Jag har dock under skrivandets gång hittat flera begrepp och frågeställningar som fått mig att se mina styrkor och svagheter men även hur jag kan göra annorlunda.

Begreppen ”Förhållningssätt” och ”närvarande pedagog”, innebär för mig, vilken inställning jag har och vilken sorts pedagog jag vill vara. Vill jag vara en enkelriktad och trångsynt pedagog eller en uppmuntrande, nyfiken och medforskande pedagog som vågar tänka utanför ramarna? Jag har valt den sist nämnda. Mitt förhållningssätt och min barnsyn speglar jag vidare till kollegor, föräldrar och barn, dagligen. Vilken barnsyn och förhållningssätt som ska råda på förskolan och vilken kultur som ska råda där, är något som jag anser att alla förskolor bör diskutera regelbundet, t.ex. vid APT (Arbetsplatsträff) när alla är samlade. Det är nog så viktigt när man har en läroplan och en verksamhet med höga ambitioner. Jag tror att de gemensamma diskussionerna skulle ge många pedagoger mer trygghet i sina roller, trygghet i vad som förväntas av dem och stärka tron på vad de kan åstadkomma tillsammans.

Jag har fått många nya tankar och reflekterat mycket kring min egen utveckling under skrivandets gång. Bland annat kan jag se Jossan, från min berättelse, som mig själv för tjugo år sedan. Då agerade jag med min intuition eftersom jag inte hade den pedagogiska kunskapen som jag har idag. Jag såg hallen och påklädning endast som en transportsträcka, där mitt mål var att barnen skulle komma ut med rätt kläder på. Aldrig skulle jag då reflektera över att påklädning kunde bidra till en utveckling inom social kompetens, motorik, kroppsuppfattning och språk. Jag måste ta ansvar för min roll och hela tiden reflektera om det som händer och sker runt omkring mig. Det är i dessa reflektioner som jag växer och utvecklas, ser möjligheter och lösningar.

För mig blir det tydligt vilket ansvar jag har som pedagog men också vad jag måste ta hänsyn till i min vardag. Barn, kollegor och verksamhet. Vi har en bra och tydlig struktur på vår förskola men den kan vi bara ha som en grundplan. Vi måste snabbt kunna tänka om när det blir förändringar.

Det är vid sådana tillfällen som det händer att mina åtaganden krockar med min moral och vad som faktiskt är genomförbart. Jag kan till exempel inte stanna i hallen med Ellen på grund av personalbristen, men det står i mina åtaganden, i Läroplanen för förskolan, att jag ska möta varje individ där den är i sin utveckling. Hur gör jag nu mitt slutgiltiga val i situationen? Jag valde att ge efter för Ellen för att snabbare komma ut, men de besluten var till mina kollegors fördel. Nu med all min nya kunskap, så kan jag säga att det finns en nyans till i mitt tänkande. Jag är inte etiskt bunden till att gynna mina kollegor men jag är etiskt och moraliskt bunden till Ellen.

Läroplanen är ett stöd för mig i mitt dagliga beslutsfattande. Den hjälper mig att fatta professionella beslut, som är både etiskt och moraliskt grundade, eftersom den visar i vilken riktning jag ska jobba.

Under mina första år på ”Dagis”, var jag en utbildad barnskötare, men tack vare att jag fått glädjen att arbeta med många duktiga och engagerade förskollärare så lärde jag mig massor. Förskolläraren som jag jobbade med då, såg mitt intresse och mina styrkor. Hon tipsade min dåvarande chef att satsa på mig. Sagt och gjort. Chefen hittade en utbildning som passade mig och strax därefter hade jag en barnskötarutbildning på papper. Jag var omgiven av människor som trodde på mig och såg min potential och det fick mig alltid att vilja ännu mer. Jag hoppas att jag kan ge tillbaka det förtroendet jag fick och vara en inspirationskälla för mina framtida kollegor.

Det var under min barnskötarutbildning som jag första gången blev ordentligt insatt i Lpfö-98 och vad den innebar. Då gick jag från att bara leka med barnen på jobbet, till att se att allt hade ett syfte, ett mål och fyllde ett behov. Jag ser tillbaka på mina första år i förskolan som min lärlingstid. På min första dag som vikarie var jag nog inte mycket till hjälp, men med åren fick jag lära mig yrket från grunden, i verkligheten. Det är en av mina styrkor idag, för jag kan se hur vi kan få in och använda våra styrdokument i vardagen på förskolan.

Nu är jag snart färdig förskollärare och när jag ser tillbaka på den lite udda vägen hit så märker jag hur mycket praktisk kunskap och erfarenhet jag fått med mig. Sådant kan man inte läsa sig till. I mitt sökande efter vad som ingår i min yrkesroll och vad som förväntas av mig, har jag funnit att det för mig är viktigast att följa min yrkesetiska kompass och att alltid försöka göra det bästa av situationen med de förutsättningar som finns. Med åren blir man bättre och bättre på att se möjligheter och lösningar, istället för omöjligheter och problem. Om jag nu går tillbaka till min berättelse så ser jag tydligt att mina tankar var på rätt spår redan

från början men jag lät stressen från bland annat kollegorna ta över. Nu kan jag se att en sådan enkel sak som att be om lite tid skulle kunna göra stor skillnad. Om jag hade pratat med Annelie och sagt att jag behövde fem minuter till så hade mina kollegor på gården vetat att jag var på väg ut alldeles strax. Då hade jag förmodligen inte känt mig stressad och Ellen hade fått några minuter extra. Det hade kanske underlättat för oss alla. Som vi ser det så finns det flera anledningar till Ellens agerande i hallen, både hennes motorik och att hon tycker om sina ”fina” kläder.

Så tänk, i den bästa av världar hade jag naturligtvis svarat Ellen att: ”Det är klart att dina nya fina stumpbyxor måste få synas. Ta bara på dig skorna och jackan så kan vi torka kläderna i torkskåpet sen när vi går in”. Detta vill jag säga till henne, så att hon om tjugo år, stolt går ut i livet och kan flyga högt, komma långt och landa tryggt. Med andra ord, att hon blivit en person med drömmar och visioner som kan ta sig fram i samhället och är trygg i sig själv.

Det här är yrket för mig!

Referenslista

Aristoteles (1993 [1967]). *Den nikomachiska etiken*. 2. uppl. Översättare: Mårten Ringbom.

Göteborg: Daidalos

Bech-Karlsen, Jo (1999). *Jag skriver, alltså är jag: en bok för facksribenter som vill berätta*.

Lund: Studentlitteratur

Bergem, Trygve (2000). *Läraren i etikens motljus*.

Lund: Studentlitteratur

Bornemark, Jonna & Svenaeus, Fredrik, red. (2009). "Fronesis den mänskliga tillvaron". Ur: *Vad är praktisk kunskap?*

Stockholm: Södertörn

Hammarén, Maria (2005). *Skriva: en metod för reflektion*. 2. uppl.

Stockholm: Santérus

Henriksen, Jan-Olav & Vetlesen, Arne Johan (2001). *Etik i arbete med människor*.

2 uppl.

Lund: Studentlitteratur

Irisdotter, Sara, Paulin, Ann & Grönlien Zetterqvist, Kirsten (2009). *Etik i professionellt lärarskap*. 1. uppl.

Malmö: Gleerup

Johansson, Eva & Pramling Samuelsson, Ingrid (red.) (2003). *Förskolan: barns första skola!*

Lund: Studentlitteratur

Lenz Taguchi, Hillevi (1997). *Varför pedagogisk dokumentation: om barnsyn, kunskapssyn och ett förändrat förhållningssätt till förskolans arbete*.

Stockholm: HLS

Läroplan för förskolan, *Lpfö-98/10*

Stockholm: Skolverket

Mårdsjö Olsson, Ann-Charlotte, (2010). *Att lära andra lära: medveten strategi för lärande i förskolan*.

Stockholm: Liber

Nilsson, Christian (2009). "Fronesis och den mänskliga tillvaron". I: Bornemark, Jonna & Svenaeus, Fredrik (red.) *Vad är praktisk kunskap?*

Stockholm: Södertörns högskola

Niss, Gunilla & Söderström, Anna-Karin (2006). *Små barn i förskolan: den viktiga vardagen och läroplanen*. 2. uppl.

Lund: Studentlitteratur

Wallskog, Christina (2011). *Återerövra yrkesrollen: förskollärares särskilda ansvar*. Stockholm: Fortbildning

Åberg, Ann & Lenz Taguchi, Hillevi (2005). *Lyssnandets pedagogik: etik och demokrati i pedagogiskt arbete*. 1. uppl.

Stockholm: Liber

Övriga referenser

Lindner, Linda, (2009) *Vad är en närvarande pedagog (Elektronisk)*

Tillgänglig:<<http://pedagogikframtid.blogspot.se/2009/03/vad-ar-en-narvarande-pedagoglarare.html>> (15/10-13)

Lararforbundet.se. *Yrkesetik i vardagen– ett fördjupningsmaterial (Elektronisk)*

Tillgänglig:<[http://www.lararforbundet.se/web/shop2.nsf/webdescription/7EA580650A0F9825C125721A0040061F/\\$file/Yrkesetik_i_vardagen_okt_06.pdf](http://www.lararforbundet.se/web/shop2.nsf/webdescription/7EA580650A0F9825C125721A0040061F/$file/Yrkesetik_i_vardagen_okt_06.pdf)> (27/10-13)

Svenska Akademiens Ordbok ”*Etik*”(Elektronisk)

Tillgänglig:<http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista> (1/11-13)

